

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Van Jezus Christus, die macht heeft op aarde zonden te vergeven¹⁾

Marc. 2 : 1—12.

Wat ik u zo juist voorlas, klinkt als een romantisch verhaal.

Als kinderen hebben we er met open mond naar geluisterd. We zagen hoe die mannen tevergeefs zochten naar een doorgang om bij Jezus te komen. Daarna het dak opklauterden. Dat zo maar openbraken. Vervolgens de matras, met de lamme man er op, aan vier touwen voorzichtig neerlieten tot vlak voor de voeten van Jezus. En we beleefden het hoe ten slotte, tot ieders verbazing, die stakker opsprong en rondliep.

Ja, het verhaal klinkt romantisch. Maar — dat romantische zit alleen maar aan de buitenkant, het betreft alleen de zichtbare gebeurtenissen. De kern ervan heeft niets met romantiek te maken. Want het spreekt van Jezus Christus in de volle ontplooiing van zijn kracht en werk. Het tekent Hem in een strijd op leven en dood met de voormannen van Gods volk uit die dagen. Het predikt Hem bovenal als de Christus, die macht heeft om hier op aarde zonden te vergeven en zo zijn genade doet triumferen in goddelozen.

Laten wij dit fragment van het Evangelie samen lezen.

Jezus heeft een preekreis gemaakt door Galilea. Na afloop daarvan gaat Hij naar huis in Kapernaüm. Hij wil een poos rusten. Maar die rust wordt Hem niet lang gegund. Want direct nadat zich het gerucht van zijn terugkomst heeft verspreid, komen van alle kant de mensen aanlopen. Met oosterse vrijmoedigheid dringen ze het huis binnen waarin Jezus zijn intrek heeft genomen. Ze willen Jezus horen. Hij moet spreken. Al heel gauw is het huis stampvol.

Wie daar zoal in dat huis zijn samengestroomd heeft Lukas ons precies verteld. Het was een voornaam gezelschap. Althans, er waren een aantal zeer voorname lieden bij. Er zaten bij Hem, zo schrijft Lukas, ook farizeeën en wetgeleerden, die gekomen waren uit alle dorpen van Galilea en Judea en uit Jeruzalem. Christus heeft dus een groot aantal kerkelijke leidslieden onder zijn gehoor. Met goede bedoelingen zijn ze evenwel niet gekomen. Ze waren in die dagen al zo ver, dat ze Hem hartgrondig haatten. En ze zetten al hun macht, kennis, sluwheid in om de invloed van Jezus te breken en hem als leraar van het volk onmogelijk te maken.

Jezus spreekt deze samengekomen mensen toe. Het is een afschuwelijk werk te moeten spreken tot mensen die je haten. Maar de Heiland doet het. Hij laat de mensen nooit los. Hij spreekt altijd als men naar Hem toe komt om naar Hem te horen. Want Hij is gekomen om te zoeken en zalig te maken wat verloren is.

Nu moeten we er vooral op letten hoe de Schrift dat spreken van onze Heiland typeert. Marcus schrijft: Hij sprak **het Woord** tot hen. Hoort u dat: Christus sprak het Woord, **het Woord** — zonder meer.

Ja, dat is iets, dat onze volle aandacht moet hebben. Want het brengt ons bij het hart van het werk van Christus.

Het woord van de Heiland is namelijk het woord-van-genade. Het is het woord-van-zijn-liefde. Het is zijn liefdesverklaring aan de

mensen. Het is zijn Evangelie. Het is het woord waarmee Christus de mensen zoekt, lokt, trekt. Het is het woord, waarin Hij zichzelf met alles wat Hij is en heeft aan de mensen wegschenkt. Het is het woord, waarmee Hij de mensen er toe brengt zich, precies zo als ze zijn, gewonnen te geven aan zijn eindeloze barmhartigheid, opdat ze leven en niet verloren gaan.

Neen, Christus vertelt niet maar verhalen. Hij geeft ook geen beschouwingen. Hij propageert evenmin een stelsel. En het allerminst doceert Hij theologie! Neen, Hij sprak **het Woord**. En Hij sprak het ook tot die farizeeën en schriftgeleerden, die keiharde, dood-orthodoxe kerkleiders. Dat wil zeggen: tot lieden die van alle mensen het meest verstrikt zijn in de zonden en het verst verwijderd zijn van de levende God.

Dit woord sprak Jezus. Maar — en laat ik dat er direct bijzeggen — Hij spreekt datzelfde Woord nog. Hij spreekt het met dezelfde ernst en kracht, en geladen met dezelfde liefde, óók tot de angstige, verwarde, ontspoorde mensen van vandaag. En op dit moment komt dat woord van Christus, het woord waarin Hij het volle heil, de vergeving der zonden en het eeuwige leven wegschenkt aan de mensen, óók tot ons. Het is Hem waarachtig ook om ons te doen.

Wanneer Jezus zo spreekt vindt er een incident plaats.

Op de straat, voor het huis van de Heiland, zijn vier mannen verschenen. Ze dragen een matras, waarop een lamme ligt. Maar ze kunnen het huis niet in. Onmogelijk. De binnenplaats is vol. Ook de vertrekken, die daar op uitkomen. Zelfs de gang die van de kleine huisdeur aan de straat naar de binnenhof leidt is stampvol mensen.

De mannen laten zich evenwel niet teleurstellen. Ze kijken even rond en gaan dan weer op stap. Ze beklimmen met hun last voorzichtig de trap op, die langs de buitenmuur van het huis naar het dak leidt. De mensen op het binnenplein zien hen daar lopen. De dragers van de verlamde kijken naar de plaats, waar Jezus in een der vertrekken zit. En dan, zonder aarzelen, beginnen ze. Ze nemen de tegels van de dakbedekking weg. Graven een gat in het puin en gruis dat er onder ligt. Maken een opening zo groot als nodig is. En laten dan voorzichtig hun zieke neer, zó, dat hij vlak voor de voeten van Jezus komt te liggen.

Wat zullen de mensen gekeken hebben!

Ook Jezus heeft nauwkeurig gehoord en gezien wat er gebeurde. Hij zag de vier mannen, die nadat zij hun beschermeling hadden neergelaten, vol spanning door de opening in het dak naar beneden gluurden, wachtend op de dingen die komen zouden. Hij werd vooral gegrepen door de stakker, die daar machteloos voor Hem op de grond lag.

En dan gebeurt het.

Jezus gaat wat doen. Of neen, hij zégt wat. Jezus, hun geloof ziende, zo lezen we, zeide: Kind uw zonden worden vergeven.

Het spreken van deze woorden was totaal wat anders dan men verwachtte. We kunnen er zeker van zijn, dat niemand vermoedde dat Jezus zoiets zeggen zou. De verlamde en zijn

UIT DE INHOUD:

<i>Van Jezus Christus, die macht heeft op aarde zonden te vergeven</i>	C. V.
<i>Ons doopsformulier (IV)</i>	H. J. J.
<i>Kerken in Schotland (VI)</i>	J. M.
<i>Industrie en zondag (III slot)</i>	J. W.
<i>In Puris naturalibus</i>	A. P. M.
<i>Boekbespreking</i>	P. G. S.; H. C. E. S.-L.
<i>Ingezonden</i>	
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Van hier en ginds</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

vrienden wel het allerminst. Die rekenden vast op een woord, of liever: op een dáád, waardoor genezing zou worden bewerkt.

Het is de moeite waard nauwkeurig op deze reactie, dit doen van onze Heiland te letten. Jezus **zag** hun geloof, zegt Marcus. Kun je geloof dan zien? vragen we onwillekeurig. Ja, het staat er inderdaad. Jezus **zag** hun geloof.

Neen, het is toch ook weer niet zo moeilijk na te gaan wat de Schrift bedoelt. In die vijf mannen en vooral in die verlamde trilde immers één verlangen. Eén wil dreef hen voort. Het leefde in hun hart: **Wij moeten naar Jezus toe!**

Dat kon je inderdaad zo maar zien. Want toen ook zij gehoord hadden, dat Jezus weer in de stad was, gingen zij onmiddellijk naar het huis waar Hij was. En als ze niet langs de normale weg bij Hem kunnen komen, doet hun vaste wil om naar Jezus toe te gaan alle moeilijkheden overwinnen. En door het gat in het dak komt de man, om wie ze bij de Heiland willen zijn, ten slotte toch bij de Meester. Dit alles kon Jezus zien. Dit heeft hij gezien.

En als men nu vraagt: wat bezielde, wat dreef deze mensen uiteindelijk, dan moet men het zó zeggen: In hen leefde als een onwrikbare zekerheid, zó, dat het heel hun denken, begeren, handelen beheerste, dit éne: **Jezus kan helpen, Jezus wil helpen, Jezus zal helpen**. Deze zekerheid straalde uit hun ogen, ze lichte uit heel hun gedrag op. Alles wat zij deden was de openbaring, de zichtbaarwording van deze zekerheid.

En zie, deze zekerheid en het daardoor onweerstaanbaar naar Christus toe gedreven worden om door Hem geholpen, verlost te worden, om van Hem het heil te ontvangen — dát is nu geloof.

O zeker, het geloof kan nog veel meer omvatten. Dat móet ook op de duur. Het raakt, als het echt, duurzaam geloof is, heel het leven in al zijn sectoren en uitingen en beheerst dat alles. Er zijn in het geloof voorts hoogten en diepten. Het wordt steeds ook aangevochten. Er is een leven en een strijd van het geloof. Veel boeken zijn daarover geschreven. En ieder gelovige weet daar wel van. Maar hoe dit alles ook zij: de **kern**, het **hart** van het geloven — dat is nooit anders dan die éne zekerheid: Jezus kan helpen, Jezus wil helpen. Jezus zal helpen.

Neen, geloven is niet iets weten omtrent zichzelf, een zeker zijn omtrent iets dat in je is of dat je bezit. Geloven is het wéten, het vásthouden, het vólhouden, het er door behéerst worden, ondanks alles wat daartegen ingaat en daarmee schijnt te vloeken, dat

Jezus Christus verlossen kan, verlossen wil, verlossen zal! En dat Hij ons niet bedriegt als Hij dit door middel van de prediking van het Evangelie tot ons zegt.

Om nu goed te verstaan wat Jezus tot die verlamde zegt, moeten we scherp op de situatie van dat moment letten.

Jezus was bezig het Woord te spreken. Dat wil zeggen: Hij predikte de vergeving der zonden. Hij bood die om niet aan de mensen aan. Terwijl hij dat doet komen de vier mannen met hun verlamde vriend naar Hem toe. In hun hart leeft de rotsvaste zekerheid, dat Hij kan en wil en zal helpen.

O zeker, ze weten nog maar heel weinig van Jezus af en van de dingen van Gods koninkrijk. Maar dat doet er hier en nu niets toe. Ze vertrouwen Jezus. Ze hebben al hun hoop op Hem gevestigd. Ze verwachten alles van Hem. Meer niet, anders niet. Maar — dat is alles: En daarom en zo zegt Christus tot de verlamde: Kind, uw zonden worden vergeven! Want waar Jezus Christus met dit geloof wordt gezocht, begroet, ontvangen — daar vergeeft Hij de zonde. En zo ontvangt de verlamde in dat Woord van de Heiland de grootste schat, die een mens op aarde kan ten deel vallen, namelijk de vergeving van zijn zonden.

* * *

Als Jezus dat woord tot de verlamde heeft gezegd wordt het doodstil.

Ieder beseft, dat de Meester een geweldig woord heeft gesproken.

De ogen van de Heiland zoeken ten slotte de farizeeën en schriftgeleerden. Hij kijkt dwars door hen heen. Hij weet van ieder mens wat er in diens hart leeft. En zo ontdekt hij ook wat in de harten van die kerkvorsten kookt. Het is woede, haat. In hun hart beschuldigen zij Jezus van Godslastering. Hij heeft zich vermeten een mens de zonden te vergeven.

Dit is een aangrijpend gebeuren.

Eindelijk, na eeuwen wachten en hopen is de Messias gekomen. Van Hem spraken alle profeten. Op Hem hoopten alle Israëlieten. En nu is Hij er. Door al zijn woorden en daden laat Jezus zien dat Hij de beloofde Verlosser is. Hij openbaart, d.w.z.: Hij draagt aan en schenkt weg de genade van God. Hij zet de mensen in de zon van Gods barmhartigheid. Hij vergeeft de zonden. Hij vaagt Gods oordeel weg. Hij breekt de macht van de Satan. Hij verlost het leven van het verderf. Maar als Hij dat doet vlamt in de harten van de elite der kerk de haat op. En fanatiek en radicaal slaan ze de boodschap van Christus weg. Ze zeggen van Jezus het ergste wat men van een mens zeggen kan: Hij lastert God.

Ja zeker, die felle afkeer van die farizeeërs is wel te begrijpen. Ze is zelfs volkomen natuurlijk. Want Jezus Christus predikt, brengt, geeft **genade**. En Gods genade is voor een mens het meest vernietigende wat zich denken laat. Want van genade kan alleen sprake zijn bij zondaren, schuldigen, goddelozen. Als ons genade gepredikt wordt, wordt ons daarmee met de laatste ernst gezegd, dat we goddeloos zijn; dat we liggen onder het eeuwig oordeel van God. En als het hart niet gebroken is dan vlamt de woede tegen die prediking op. Brutaal of geraffineerd, goddeloos of vroom. Als ze komt tot de ongebroken kerkmensen dan sissen die: Godslastering.

Inderdaad als men iets afweet van het eigen hart is dat verzet van de farizeeën en schriftgeleerden heel goed te begrijpen. Maar het is tegelijk om er bij te schreien! Jezus Christus komt tot de zijnen. De barmhartigheid Gods straalt uit heel zijn wezen, zijn daden, uit. En Hij worstelt, opdat zijn broeders daarvoor zouden bezwijken en leven. Maar de zijnen nemen Hem niet aan. Zij slaan Hem weg. Straks zullen ze Hem vermoorden. En door alle eeuwen heen zal men in de kerk Jezus steeds opnieuw kruisigen.

* * *

Het is ontroerend wat onze Heiland nu gaat doen.

O neen, hij keert deze lieden niet de rug toe. Nog veel minder kondigt hij hun het oordeel aan. Dat doet Hij alleen als de haat tegen het Evangelie haar toppunt heeft bereikt en Hij radicaal wordt verworpen. Nu is het zover nog niet. En daarom: Christus blijft deze farizeeën en schriftgeleerden roepen. Hij gaat met hen worstelen, opdat ze toch nog het wonder van Gods genade in Hem zouden zien en zich daaraan zouden gewonnen geven.

Christus stelt deze joodse leidlieden een vraag. Hij zegt: Wat is gemakkelijker, tot de verlamde te zeggen: Uw zonden worden vergeven, of te zeggen: Sta op en neem uw matras op en wandel?

Neen, lees die woorden niet verkeerd!

Jezus zegt niet: Wat is makkelijker te **doen**, zonden vergeven of een verlamde genezen? Het antwoord op die vraag zou ongetwijfeld moeten luiden: Zonden vergeven is oneindig veel moeilijker dan het verhelpen van een lichaamsgebrek.

Christus zegt ook niet: Wat is **belangrijker, waardevoller**, dat je de zonden vergeven worden of dat die verlamming genezen wordt? Op die vraag zou, zoals vanzelf spreekt als antwoord moeten volgen: Natuurlijk, zondenvergeving is veel belangrijker dan de genezing van een lichamelijke kwaal. Want de zondenvergeving raakt de verhouding tot God en daaraan is het eeuwige leven verbonden.

Maar nog eens, deze vragen stelt Christus niet. Hij vraagt: wat is makkelijker te **zeggen**, wat **kun** je makkelijker zeggen: Uw zonden zijn vergeven; of: sta op en loop.

Op die vraag, dat spreekt vanzelf, zal ieder antwoorden: Natuurlijk kun je tegen iemand veel makkelijker zeggen: je zonden zijn vergeven, dan: wees genezen van je kwaal. Want dat vergeven van de zonden is niet te zien. Nooit kan iemand met zekerheid constateren, of iemands zonden metterdaad vergeven zijn. En niemand kan met zekerheid zeggen of de man, die zo zonden vergeeft, liegt of de waarheid spreekt. Maar als iemand tot een zieke zegt: je bent genezen — dan kan iedereen onmiddellijk constateren of metterdaad geschiedt wat de man zegt of dat hij praatjes verkoopt.

En zie, nu zal onze Heiland ook dat zichtbare, dat door ieder controleerbare doen. Hij zal die verlamde genezen. Dat is in de volle zin van het woord een wonder. Iets dat mensenkracht verre te boven gaat. Christus zal het mindere, het zichtbare doen om daardoor te laten zien, dat Hij inderdaad ook macht heeft het meerdere en onzichtbare te schenken.

Door zo te spreken en te handelen valt Christus deze orthodoxe kerkelijke leiders met grote kracht aan. Hij doet dat bovendien zo, dat hij daarbij gebruik maakt van hun eigen theologie. Hij gaat hen met hun eigen wapens te lijf.

Want als Christus straks de lamme geneest, dan zullen die Joden — als ze tenminste eerlijk zijn! — moeten zeggen: Dit is Gods hand. Zo'n wonder kan iemand alleen doen als God door hem werkt.

En daar komt nog wat bij. Voor deze joodse theologen staat het vast, dat die lamme man een groot zondaar is. Zou God hem anders zo geslagen hebben? Maar als die stakker nu straks opstaat en loopt en daardoor zichtbaar wordt, dat volgens hun eigen leer Gods oordeel van hem is afgewenteld, dan moeten die Joden zeggen — tenminste als ze weer eerlijk zijn! — de zonden van deze man zijn hem inderdaad vergeven! Anders zou God hem niet uit zijn ellende hebben opgericht. Ja, dat moeten ze zeggen — op grond van hun eigen geloof.

Zie, zo grijpt Jezus die farizeeën en schriftgeleerden aan. Maar 't is een aanval, die door zijn liefde gedragen en gestuwd wordt. Want het is er onze Heiland waarachtig om te doen, dat die Joden hun hoogmoedige theologie loslaten, dat ze gebroken worden en ze zich zo gewonnen geven aan Gods genade, die in Christus ook, ja vooral, tot hen kwam.

* * *

Als onze Heiland deze woorden tot de Joden daar voor Hem heeft gesproken, stijgt de spanning in de toehorende en toekijkende mensen ten top. Ze voelen het: het gaat nu naar het hoogtepunt van Christus' werk in dat uur.

En inderdaad, dan gebeurt het. Onmiddellijk nadat Jezus de Joden heeft toegesproken zegt Hij tot de verlamde: Tot u zeg Ik, sta op, neem uw matras op en ga naar huis. En tot stomme verbazing van iedereen staat de lamme op en gaat voor aller oog naar buiten.

Het is een pure weelde, zich goed te realiseren wat op dat moment geschiedde. Want dan staan we van aangezicht tot aangezicht tegenover het mysterie van het geloof.

De stakker, die daar voor Christus lag, we weten het, was volkomen verlamd. Zijn benen waren stijf en hard als een plank. Hij kon beslist niet lopen. Hij was totaal „onmachtig”

dat te doen. Als mensen, ook al waren het de machtigste en knapste, tot hem gezegd hadden: Man, sta op! — dan zou hij hebben moeten antwoorden: Ik kan dat niet. Ik ben onmachtig daartoe. En zo sprekend zou hij de volle waarheid zeggen.

Maar zie, nu staat Jezus Christus voor hem. En die zegt zonder enige verklaring of toelichting: Ik zeg u, sta op.

Deze woorden van Jezus brengen de verlamde in een dodelijk ernstige crisis. Ze dringen hem onontkoombaar tot een beslissing. O, als die man nu zou gaan redeneren! Als hij b.v. zou zeggen: Maar Meester, ge weet het toch wel: lopen kan ik niet. Of: Meester, vóór ik kan gaan lopen, moeten toch eerst mijn benen gezond worden gemaakt. Als de verlamde zo was gaan redeneren, dan zou hij Jezus hebben beledigd! Ja, zijn woorden, die ten opzichte van ieder gewoon mens de waarheid zeiden, zouden dáár en dán, tegenover Jezus, **leugen** zijn geweest! En als hij was blijven redeneren, zou hij nooit gezond zijn geworden!

Maar Gode zij dank, de geraakte doet zo dwaas niet. Hij hoort het woord van Jezus. En in de greep daarvan doet hij wat Jezus zegt. Dat wil zeggen: hij doet het onmogelijke, hij doet dat wat hij beslist niet kan, dat waartoe hij volkomen onmachtig is! Om dan en zo, in blijde verbazing, te ervaren dat het onmogelijke mogelijk is geworden. Door het hóren naar, het ge-hóór-zamen aan het bevel van Jezus. Zó staat hij op en loopt.

* * *

Inderdaad, wat wij hier zien, brengt ons midden in het mysterie van het geloof.

Het is immers zo, dat geen enkel mens-kind uit zichzelf kan doen wat Jezus Christus, wat de Vader, van hem vraagt. Wij zijn allen, zo als we geboren worden, dóód door onze misdaden en zonden. Niemand wil het goede doen. Niemand wil geloven. Niemand kan het. Uit onszelf komt niets anders voort dan ongehoorzaamheid en goddeloosheid.

Maar zie, Jezus kwam in de wereld. En Hij bleef daarin. Hij kwam en Hij komt tot de mensen. En Hij zegt: Komt allen tot Mij. Geloof het Evangelie. Wie in Mij gelooft, zal leven.

Als Jezus nu zo spreekt tot de mensen zien we door alle eeuwen heen een triest ding gebeuren.

Er zijn namelijk altijd en overal mensen die de stem van de Heiland niet eens willen horen. Er zijn er ook die zijn woord zonder meer verwerpen. Er zijn er ook, die als de Heiland roept, gaan redeneren en theologiseren. Ze zeggen b.v.: Maar er moet toch eerst iets in mij gebeuren vóór ik kan en mag geloven! Er moet mij toch eerst geloof gegeven worden vóór ik metterdaad kan en mag geloven. Zie, al deze mensen verwerpen dan en zo metterdaad het Evangelie. Ze laten Jezus Christus praten. Ze beledigen Hem. Zou Jezus soms niet precies weten wat ze kunnen en niet kunnen? Als deze mensen zo blijven, gaan ze verloren.

* * *

Maar er zijn ook anderen. Ze horen het woord van de Heiland. En als ze dat horen redeneren ze niet. Neen, ze hóren. En ze vertrouwen de Heiland. Het komt geen seconde in hen op, te denken dat Hij zo maar wat zegt. Integendeel, met rotsvaste zekerheid leeft het in hen, dat Jezus waarachtig méént wat Hij zegt. En dat Hij ook geven kan, wat Hij van hen vraagt. En dat Hij dat ook geven wil. En in de greep van zijn woord gaan ze dan het onmogelijke doen. Of, anders gezegd: ze geloven! Dikwijls uitroepend of zuchtend: Ik geloof, Here, kom mijn ongelovigheid te hulp. Om dan te ervaren dat het onmogelijke mogelijk, ja, werkelijk is geworden. En te weten, dat het uitsluitend en alleen aan Jezus Christus en diens Geest te danken is dat ze konden doen wat Hij vroeg.

O zeker, ik zeg het nog eens, er zit aan het geloven ontzaglijk veel vast. Het leeft in een hart vol aanvechting, strijd, twijfel. Maar uiteindelijk is geloven het zo-maar-vertrouwen op Jezus Christus en het woord, dat Hij menens zegt. Om dan op zijn bevel en in zijn kracht te doen wat Hij vraagt. Allen die zalig worden, worden dat alleen omdat ze ten slotte zo-maar hebben geloofd. Dat wil zeggen: omdat ze ondanks alle weerstanden, vooral die van het eigen hart, het hebben gewaagd met het woord, het Evangelie van Jezus Christus. En allen, die het Evangelie hebben gehoord en toch verloren gaan, die gaan

alléén verloren, omdat ze uiteindelijk **niet** zomaar hebben geloofd, het uiteindelijk **niet** hebben gewaagd met het Evangelie van de Heiland.

Neen, versta mij vooral niet verkeerd! Ik denk er niet aan U het geloof aan te praten. Dat is het slechtste en domste wat men ten opzichte van zijn medemensen kan doen. Maar ik zeg wèl, en met alle nadruk: Jezus Christus is bij u. En Hij roept u. Het is Hem werkelijk om u te doen. Hij is ook machtig om u alles te geven. En Hij méént wat Hij

zegt. En wat Hij zegt is altijd dat éne: Geloof het Evangelie, dat een kracht van God is ter zaligheid. Geloof in Mij. Sta op en volg mij.

Neen, nog eens: Ik preek u geen geloof aan. Maar ik zeg wel in zijn Naam: Zo gij zijn stem dan heden hoort — gelooft zijn heil- en troostrijk woord. Verhardt u niet, maar laat u leiden.

C. V.

1) Toespraak gehouden voor de radio op zondag 22 mei.

Ons doopsformulier

IV

En hoewel onze kinderen deze dingen niet verstaan, zo mag men ze nochtans daarom van den Doop niet uitsluiten, aangezien zij ook zonder hun weten der verdoemenis in Adam deelachtig zijn, en alsoo ook weder in Christus tot genade aangenomen worden.

Tot nog toe was er sprake van de Doop, zonder dat de kinderdoop genoemd werd. Onze vaders hadden een heftige strijd te voeren tegen de wederdopers, die de kinderdoop verwierpen. Dat deden zij op dezelfde gronden, als nu nog door de baptisten worden aangevoerd. Zij beweerden:

1e. De Doop is een zegel van de rechtvaardigheid des geloofs. Maar kinderen kunnen nog niet geloven. De doop is een bad der wedergeboorte. Maar wij weten niet of de kinderen al wedergeboren zijn. Dus moeten we met de doop wachten tot ze tot de jaren van onderscheid wakomen zijn. Als ze dan hun geloof beleden hebben kunnen ze gedoopt worden. Bovendien wordt de kinderdoop vaak een zaak van gewoonte of bijgelovigheid. Dat wordt voorkomen als alleen volwassen worden gedoopt.

2e. Er is geen enkel gebod in de Schrift voor de kinderdoop. Dat gebod was er onder het oude Verbond wel voor de besnijdenis. Maar dat was dan ook maar een uitwendig of nationaal verbond. Toen beloofde de HERE alleen maar uitwendige en aardse goederen. Onder het nieuwe Verbond is alles meer „geestelijk” en inwendig. Daarom zegt het voor de Doop niets, dat de kinderen oudtijds werden besneden. Het nieuwe Verbond is heel iets anders dan het oude.

3e. Die kinderdoop maakt maar grote volkskerken. Het komt er maar op aan, dat er iets met de mens gebeurd is. De Here Jezus zeide toch ook: „Wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn zal zalig worden”. Tenslotte gelden de geloften niet voor alle kinderen der gelovigen, maar alleen voor het uitverkoren deel dat „in de hemel” komt.

Ook in deze tijd worden dezelfde of soortgelijke argumenten wel gebruikt tegen de kinderdoop. Velen „zitten” wel met de kwestie van de kinderdoop. Mede onder invloed van de bekende Karl Barth. Vrijwel niemand gaat zo ver, dat hij de kinderdoop maar kort en goed wil afschaffen. Maar men meent toch wel, dat het die richting op moet in de toekomst. Als ik me niet vergis weten velen met die kinderdoop toch eigenlijk geen raad. Onze vaders hebben tegen al deze bedenkingen wel het rechte woord gevonden.

Op het argument, dat de kinderen nog niet weten waarom het gaat en nog niets van de Doop verstaan zeggen zij: Inderdaad verstaan onze kinderen deze dingen (van zonde en genade) nog niet. Maar dat is geen reden om ze van de Doop uit te sluiten. En dan wordt gewezen op het feit, dat zij zonder het te weten ook deel hebben aan de verdoemenis in Adam. Dit zal wel niemand bestrijden, dat zij zonder het zich bewust te zijn toch kinderen des toorns zijn. Er ligt voor hen, ook al weten zij daar nog niets van, een nare erfenis gereed. Een erfenis van schuld en smet en verdoemenis. Ze zijn kinderen van Adam. En God rekent hun de zonde van Adam toe. Ze behoren bij het mensdom, dat voor God verdoemelijk is. Dat gaat nog geheel buiten hun bewustzijn om. Toch is het zo. Zonder dat zij er besef van hebben wordt hun Adams schuld toegerekend. Niemand, die voor het Woord des HEREN buigt zal dat ontkennen. Trouwens er ligt bij de geboorte van een kind heel wat meer klaar, waarvan het geen weet heeft.

Het kan schatrijk zijn door geboorte uit rijke ouders. Het kan ook doodarm zijn. Het kan behoren tot een volk, dat op hoge trap van beschaving staat. Het kan ook behoren tot een volk, dat laag van staat is. Zo kan het al veel „lusten en lasten” als erfenis ontvangen, zonder dat het zich daarvan bewust is.

Alzo worden onze kinderen ook in Christus tot genade aangenomen. Alzo, dat is: zonder dat zij het weten. Zij behoren met hun gelovige ouders bij Christus. Ze zijn in Christus geheiligd. Ze zijn in Christus tot of in genade aangenomen. Ze behoren maar tot het volk des verbonds, waarover de genade Gods straalt. Ze zijn leden van het grote gezin Gods. Ze zijn kleine onderdanen in het Koninkrijk van Gods genade, die in Christus verschenen is. Ze behoren tot hen, die in het Evangelie van Johannes „de zijnen” worden genoemd. 1: 11.

Het formulier spreekt van „onze” kinderen. Daarbij wordt er van uitgegaan, dat de ouders in de Here Jezus geloven. En zo delen in Gods genade. Met hun ouders delen de kinderen in diezelfde genade. Dat wil weer niet zeggen, dat zij automatisch zalig zullen worden. Want het kan zijn, dat zij later bij het opgroeien die genade verachten. Het is mogelijk, dat zij het bloed van Christus, waardoor zij geheiligd zijn, later onrein achten en dat zij de Geest der genade smaadheid aandoen. Hebr. 10: 29. Dan zullen zij door eigen schuld verloren gaan. Maar dan kan en mag niet gezegd worden, dat zij nooit in Christus tot genade waren aangenomen. Wél moeten we dan zeggen, dat zij als „dorre ranken” van de wijnstok zullen worden afgesneden. En dat zij wegens eigen schuld worden uitgeworpen in de buitenste duisternis. Het schriftbewijs geeft het formulier in het vervolg.

Gelijk God spreekt tot Abraham, den vader aller gelovigen, en overzulks mede tot ons en onze kinderen, zeggende: Ik zal mijn verbond oprichten tussen Mij en tussen u, en tussen uw zaad na u in hun geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot een God en uw zaad na u. Dit betuigt ook Petrus met deze woorden: Want u komt de belofte toe en uw kinderen, en allen die daar verre zijn, zovelen als er de HERE, onze God, toe roepen zal.

Dat woord, tot Abraham de vader aller gelovigen gesproken, geldt nog voor alle gelovige ouders. God richt met hen en al hun kinderen zijn verbond op. God verbindt zich niet aan enkele, aparte personen hier en daar, maar Hij geeft zich aan een volk. Hij richt het verbond op met de ouders en met de geslachten, die uit hen voortkomen. In die geslachten straft de HERE soms de zonden aan de kinderen tot in het derde en het vierde geslacht. Maar Hij bewijst ook barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Hem liefhebben en zijn geboden onderhouden.

Onder „uw zaad” in Gen. 17: 7 hebben wij te verstaan de nakomelingen van Abraham. Wel in de lijn van Izaak, zoals de HERE uitdrukkelijk aan Abraham geopenbaard heeft. Maar in die lijn dan toch aan alle nakomelingen. Zodat later alle twaalf stammen van Israël en Juda behoorden tot het verbondsvolk.

Dat dit alles niet maar oudtestamentisch is, maar ook doorgaat onder het nieuwe Verbond blijkt uit het woord van Petrus uit Hand. 2: 39. In zijn preek na de uitstorting van de Heilige Geest verkondigt hij het Evangelie aan mensen, die de Here Jezus gekruisigd

hebben: „Want u komt de belofte toe en uw kinderen en allen, die daar verre zijn, zovelen als er de HERE onze God toe roepen zal”. Voor hen gold de belofte van vergeving der zonden en de belofte van de Heilige Geest. Die belofte werd hun voorgehouden, opdat zij geloven zouden. Allen, die de belofte voor niets geacht hebben zijn verloren gegaan, wegens ongeloof. Maar allen, die geloofd hebben zijn gered. En zij mochten weten, dat ook voor hun kinderen, voor al hun kinderen, diezelfde belofte gold. En niet alleen voor de Joden waren de beloften. Maar ook voor hen, die nog verre waren. Daaronder zullen wij te verstaan hebben de heidenen, die vervreemd waren van Gods Verbond. Door de prediking van het Evangelie kwam de belofte ook tot hen. Tot allen, die de HERE door die prediking zou roepen tot de gemeenschap van zijn Verbond.

We moeten dat „zovelen als” niet veranderen in „zo weinigen als”. Dat wordt gedaan als men zegt, dat hier bedoeld worden alleen de „uitverkorenen”, die door inwendige roeping getrokken worden. De belofte kwam tot allen, die daar naar Petrus luisterden. Anders had hij moeten zeggen: U komt de belofte toe, maar ik bedoel alleen diegenen onder u, die inwendig geroepen zullen worden. En dat zou dan ook zo gelden voor de kinderen en voor de „verren”. Maar zo zegt Petrus het gelukkig niet. Zo zegt de HERE het nergens in zijn woord.

We mogen rustig met het formulier zeggen, dat de belofte komt tot ons en al onze kinderen. Daarmee is niet gezegd, dat wij en al onze kinderen uiteindelijk zalig zullen worden. We worden alleen zalig in de weg van geloof en bekering en van volharding. Maar als er verloren gaan van de gedoopten, dan moeten we niet zeggen, dat hun de belofte niet toekwam of dat hun nooit iets beloofd was. Maar dan moeten we zeggen, dat zij omkwamen wegens verwerping van die belofte.

Daarom heeft God voormaals bevolen hen te besnijden, hetwelk een zegel des verbonds en der gerechtigheid des geloofs was; gelijk ook Christus hen omhelsd, de handen opgelegd en gezegend heeft. Dewijl dan nu de Doop in de plaats der Besnijdenis gekomen is, zo zal men de kinderen, als erfgenamen van het rijk Gods en van zijn verbond, dopen. En de ouders zullen gehouden zijn hun kinderen, in het opwassen, hiervan breder te onderwijzen.

Daarom, namelijk omdat ook de kinderen bij het verbondsvolk behoren, heeft God vroeger, onder de oude bedeling, bevolen hen te besnijden. De besnijdenis was een teken van het Verbond. Maar meteen ook een zegel op het Verbond. En zo ook een zegel van Gods rechtvaardigheid, die door het geloof moest worden erkend en toegeëigend. De besnijdenis was een teken en zegel van Gods welwillendheid om de zonden te vergeven en het eeuwige leven te schenken.

Datzelfde Verbond gaat door onder de nieuwe bedeling. Bij alle verschil dat er mag zijn, het eigenlijke waarom het gaat is hetzelfde in het oude- en het nieuwe Verbond. Het strekt zich nu uit over diegenen uit alle volken, die het Evangelie horen en geloven. De beloften zijn onder het oude- en het nieuwe Verbond gelijk. Daarom staat er ook in onze belijdenis, dat de kinderen der gelovigen moeten gedoopt worden „op dezelfde beloften” als onder het oude Verbond.

Dat ook de kinderen bij het verbondsvolk behoren wordt nog aangetoond door te wijzen op de Here Jezus, die kinderen van het oude volk heeft omhelsd en door handoplegging heeft gezegend. Hij deed dit niet als de grote kindervriend, maar als de Koning, die de kinderen van zijn volk als kleine onderdanen van zijn Koninkrijk erkende en zegende. Hij heeft hun het goede toegezegd en hun zijn genade beloofd. Een klaar bewijs, dat ook de kinderen bij het verbondsvolk behoren en in de verbondsbeloften delen.

De doop is in de plaats van de Besnijdenis gekomen. Wellicht hebben onze vaders gedacht aan Col. 2: 11 en 12. Besnijdenis van een lichaamsdeel is niet meer nodig. „In Christus” zijn de gelovigen besneden, zonder lichamelijke besnijdenis. In Hem zijn zij van de heerschappij der zonde af. Ze zijn met Hem begraven in de Doop. In Hem hebben ze ook deel aan de opstanding. De Doop is een teken

van de gemeenschap aan dood en opstanding van Christus. We zouden de Doop haast kunnen noemen: de christelijke besnijdenis.

De kinderen zijn erfgenamen van het rijk Gods en van zijn Verbond. Gelovige ouders zijn erfgenamen. Zij hebben recht op de schatten van het koninkrijk der hemelen. Maar datzelfde recht hebben ook hun kinderen. Zij staan met hun ouders onder dezelfde genade, zijn onderdanen van hetzelfde Koninkrijk, zijn leden van het volk des verbonds. Daarom zullen ze gedoopt worden. Alle kinderen der gelovigen. Op grond van de beloften, die voor hen allen gelden.

En de ouders zijn verplicht hun kinderen, als ze opgroeien, van dit alles breder te onderwijzen. We komen daarop wel terug als we toezien aan de doopbeloften der ouders. Maar ik zou nu de vraag willen stellen: Gebeurt dit nog wel? Dat „breder onderwijzen”? Bij de stichting van eigen scholen wordt nogal gewerkt met de doopbeloften. Maar denken wij wel aan de doopbeloften in ons gezin? Als we daar niet spreken en leven naar de rijkdom van Gods verbond, dan kan de beste school niet verhelpen, wat in het gezin wordt bedorven.

H. J. Jager.

Kerken in Schotland

1560—1960

VI

Na 1560, Melville en Henderson.

In ons vorig artikel hebben we het gehad over de grote kerkelijke strijdsvragen in Schotland na de invoering van de vrije prediking. Toen kwamen de strijdsvragen op een ander vlak te liggen dan tevoren. Ging het tevoren tegen de mis, de eucharistie, de „afgoderij” van de Roomse eredienst en tegen tal van andere misbruiken, na de invoering van de vrije prediking ging het om de schriftuurlijke kerkorganisatie en kerkregering. Zoals we de vorige keer schreven, de vorsten in Schotland waren voor een eenhoofdige kerkregering, een bisschoppelijke regering van de kerk. We citeerden de vorige keer Jacobus VI¹⁾ van Schotland, die in de tegenstanders van de eenhoofdige, bisschoppelijke kerkregering, tegenstanders van de eenhoofdige landsregering zag. No bishop, no king. Het komt er op neer dat Jack en Tom en Dick samenkomen om mij en mijn kabinet aan de kant te zetten. Wij zouden zeggen: Jan, Piet en Klaas krijgen het voor het zeggen, eerst in de kerk en straks in de staat. Aldus de koning.

Helemaal ongelijk had hij niet.

De eenhoofdige, bisschoppelijke regering van de kerk is niet schriftuurlijk. Dat heeft onder ons tegenwoordig niet te worden aangetoond. Daarvan zijn we allen overtuigd. Maar het luistert bij de schriftuurlijke kerkregering, waarbij alle gelovigen als mondige christenen, als leden van het lichaam van Christus worden aangemerkt, zéér nauw. Als bij deze schriftuurlijke kerkregering, de heilige Geest de gemeente niet leidt, dan staan we direct naast de afgrond van de revolutie. Naast dat wat de koning noemde: Jack, Tom en Dick zoeken het hunne. Als niet wordt gezocht dat wat de HEERE wil, dat Zijn volk zal zoeken dan staan we naast onvoorstelbare afgronden van het vlees, juist bij de schriftuurlijk ingerichte gemeente-orde. Het bederf van het beste is het slechtste. Men ziet dat in de eerste strijdperiode van de Schotse kerkgeschiedenis na Knox. In het heen-en-weer van de strijd om doorvoering van de presbyteriaanse kerkinrichting zagen we de vorige keer iets van de uitdagende manier, waarop de opvolger van Knox, de organisator van het kerkelijk leven in Schotland na het overlijden van Knox, de koning te woord stond. Hier was een man aan het woord, die zich tegen de koning keerde als een leider van de oppositie en dan niet van His Majesty's most loyal opposition, maar van His Majesty's most verben en onverzettelijke oppositie. Een man, die deed alsof de „kerk” van Christus een tegenstaat in de staat was. Een man, die sprak, alsof de heilige Geest door een uitwendige anti-hiërarchische orde, te garanderen was aan de kerk. Dit was niet het geluid van Calvijn en van Knox. Calvijn sprak op een andere toon tot de overheden en over de overheden. Calvijn heeft wel zeer grote nadruk gelegd op de uiterlijke schriftuurlijke orde der kerk, maar nimmer vinden wij bij hem de geest die van mening is, dat door formele beslissingen het kerk-zijn van de gemeente des Heren en de inwoning van de heilige Geest te garanderen is. Calvijn eerde in de overheden de door God gestelde „machten”. En dat kwam in zijn spreken over en tot de overheden tot uitdrukking. Andrew Melville²⁾, de opvolger van Knox als organisator,

als Elisa, die de mantel van de grote voorganger had opgeraapt, had niet die ganse geest van zijn grote voorganger. We hebben de vorige keer op zijn grote begaafdheid en uitgebreide kennis van theologische vakken gewezen. Dit waarborgde niet zijn diepe overeenstemming met de grondopvattingen van Calvijn en Knox. Men heeft hem een epigoon van Calvijn en Knox genoemd, en dan een, die heel hard gewerkt en zeer veel gedaan heeft ten beste van de voortgang van het presbyterianisme, maar een die niet bouwde zoals er gebouwd moest worden. Dat doen epigonen niet.

Na hem kwam Alexander Henderson (1583—1646) als de meest invloedrijke figuur van de presbyterianen naar voren. Merkwaardig dat hij was opgegroeid in de tradities van de bisschops- of staatskerk. Als jonge pastor werd hij geplaatst in de gemeente van Leuchar met de bedoeling deze gemeente te bekeren van haar presbyteriaanse neigingen. Maar in plaats van de gemeente tot andere inzichten te brengen, werd hij zelf bekeerend door de overtuigingskracht en de onweerstaanbare Godsvrucht van de presbyterianen. Dat begin doet ons onwillekeurig denken aan het begin van dr A. Kuyper Sr. als jonge dominé in de gemeente te Beesd. Kuyper werd van modernist en „hoogkerkelijk” denkend dominé, daar gegrepen door het Calvinistisch inzicht en door de heilige Schrift.

Na jaren van stille teruggetrokken arbeid en studie kwam deze man naar voren en trad hij in het strijdperk voor de presbyteriaanse kerken in Schotland tegen de koningen. Sinds 1638 stond hij aan de spits als de grote leidende figuur. Een onverbiddelijk strijder voor de vrijheid van de kerk tegen staats-overheersing, en voor de schriftuurlijke kerkinrichting. De man die grote invloed heeft gehad op het bijeenroepen van de synode te Westminster. De man, die op de synode van Westminster in 1643, de Solemn League and Covenant tussen de Engelse en Schotse kerken heeft weten door te zetten op streng calvinistische grondslag.

Hij heeft het Goddelijk recht van de presbyteriaanse kerkinrichting met grote kracht verdedigd.

En dat niet alleen. Hij heeft geweten van een krachtig optreden tegen openbare zonden bij de predikanten, op een wijze die respect afdwong en afdwingt. De tuchttoefeningen waren tuchttoefeningen in de naam des heiligen Geestes. Geen tuchttoefeningen in de naam van de meerderheid zoals ze somtijds, in tijden van geestelijke dieptepunten in de kerkgeschiedenis van vroeger en later tijd zijn voorgekomen.

Knox, Melville en Alexander Henderson zijn de namen van de drie grote figuren uit de eeuw na 1560.

Nog een woord over het presbyterianisme dat we én de vorige én deze keer herhaaldelijk noemden zonder er een uitleg van te geven.

Waarschijnlijk is algemeen bekend, dat de naam komt van het nieuwtestamentische, griekse woord voor „ouderling”. Het woord presbyter. Presbyterianisme wil zeggen: die kerkinrichting, waarbij het bestuur van de gemeente is toevertrouwd aan de ouderlingen. De dienaar des Woords is ook een ouderling, maar dan een, die zijn werk heeft in de arbeid in het Woord en de sacramenten.

De presbyteriaanse kerkinrichting gaat dit van de plaatselijke kerk. Deze wordt geregeerd door de kerkeraad d.i. de vergadering van de ouderlingen en diakenen met de

dienaar(en) des Woords, welke raad de hele gemeente vertegenwoordigt. In de Engelse en Amerikaanse presbyteriaanse kerken tot vandaag toe genoemd: session. In Schotland wel: kirk-session.

Verschillende kerkeraden vormen samen de „presbytery” zoiets als onze classis. De verschillende presbyteries kiezen de afgevaardigden naar de algemene of generale synode. Deze komt in de presbyteriaanse kerken elk jaar samen. Kiest een vaste moderator voor één jaar.

Zoals u ziet in de grondopvattingen veel overeenkomst met onze gereformeerde kerkinrichting. De plaatselijke kerk is de kerk. Van daaruit wordt dan de gemeenschap der kerken als een eenheid opgebouwd. De overeenkomsten tussen onze inzichten inzake de kerkinrichting en die van de presbyterianen gaat uiteen bij de jaarlijkse synode. Wij kennen geen vaste moderator of voorzitter voor één jaar. Maar aan de andere kant is bij hen onmogelijk, wat bij ons gebeurde in 1942/43 door een generale synode. Dit, dat een gen. synode dogmatische besluiten vaststelde en die aan de kerkeraden en de ambtsdragers oplegde zonder dat de kerkeraden daarin gekend werden, ja, zonder dat naar de mening in deze, van de kerkeraden werd gevraagd. Nog sterker: tégen de wens van een zeer groot aantal classes en kerkeraden in. En dat deze generale synode zelf zorgde dat haar besluiten gehoorzaamd werden. Immers op straffe van schorsing, wering en afzetting uit de ambten zette deze synode haar besluiten door. Dat is bij de Schotse, Engelse en Amerikaanse presbyteriaanse kerken een onmogelijke gang van zaken.

Wanneer een gen. synode bij de presbyterianen een dogmatische uitspraak, een leeruitspraak, wil doen, dan kan zij deze uitspraak slechts in concept maken. Meer niet. Nimmer opleggen met de eis: voor vast en bondig houden. Het concept wordt aan de presbyteries, die we zoeven met onze classes vergeleken hebben, toegezonden. De presbyteries hebben de tijd om het punt te bestuderen en in alle rust door te spreken. Op de volgende gen. synode komen dan de meningen van al de presbyteries over het onderhavige punt. Van de meningen van de presbyteries, van de kerken, zal het afhangen of de geconcipeerde mening een dogmatische uitspraak worden zal, ja dan neen. Nimmer zal een dogmatische uitspraak kunnen worden gedaan, die niet in de overtuiging der kerken grond vindt. Bij ons werd in 1942 een dogmatische uitspraak gedaan en aan de kerken opgelegd, die in de kerken geen steun vond, althans bij de meerderheid niet. Ja, een uitspraak, die bij vele kerkeraden op sterke weerstand stuitte.

De synodalen hebben dat meer dan 15 jaar lang ervaren. Natuurlijk geeft het systeem van de presbyterianen geen garanties tegen afdwalingen. Zoiets kunnen wij niet bereiken. Ook een volkomen anti-hiërarchisch systeem garandeert niet dat de waarheid veilig gesteld en de dwaling uit de kerken geweerd zal worden. Dit was Melville's vergissing, dat hij van mening was dat formele bepalingen de inwoning en de leiding van de heilige Geest aan de kerk kunnen garanderen.

Men kan zeggen, dat bij de presbyterianen de synode zal uitspreken wat in de kerken leeft. Zo de kerken zo de synode. En dat is een belangrijk winstpunt in het samenleven van kerken.

A.

J. Meester.

¹⁾ Dezelfde als Jacobus I van Engeland, in wie na de dood van Elisabeth, de Stuart dynastie op de troon van Engeland kwam.

²⁾ 1545—1622.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 april j.l. begon de nieuwe jaargang van „OPBOUW”. U zoudt ons een groot genoegen doen ter voorkoming van de hoge incassokosten en extra administratie het verschuldigde bedrag zo sp. m. te storten op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „OPBOUW”.

Degenen die voor een halfjaar wensen te voldoen betalen f 5.—, en degenen die voor een jaar gireren, betalen f 10.—.

Mogen we weer rekenen op Uw aller medewerking.

De Administratie.

18 JUNI A.S. HOPEN WE ONZE LEDENVERGADERING TE HOUDEN.

Nadere bijzonderheden: spreker, onderwerp en plaats van samenkomst volgen nog.

BESTUUR Geref. PERSVERENIGING „OPBOUW“

Industrie en zondag

III (Slot)

In de derde jaargang van ons blad (nrs 1 tot 6) heeft Ds H. Venema van Roodeschool, in verband met de vragen rond de glijdende werkweek een aantal leerzame artikelen geschreven over „De zin van de Sabbat“.

Voor die artikelen waren wij en zijn wij erg dankbaar. Het vraagstuk van de industriële zondagsrust is nauw vervlochten met de vraag naar de zin van de sabbat.

Wie b.v. van mening is, dat de sabbat een scheppingsordinantie is; dat de Here bij de Sinaï dus een nadere precisering gaf van een al van de schepping geldend gebod zal de relatie tussen sabbat en zondag anders zien, dan b.v. Ds Venema, die op o.i. goede gronden aantoonde, dat de sabbat een Mozaïsche instelling is.

De opvatting over de zin van de sabbat is bepalend, in ieder geval mede bepalend voor de opvatting over de zin van de zondag.

Wie de sabbat een scheppingsordinantie noemt, kan zonder schroom van de geldende weekindeling spreken als van een „Theocratisch rythme“. De ander is daar zo maar niet mee klaar.

Voor de een is de orde van zes dagen werken en één dag rust, de goddelijke orde, waarmede niet gemarchandeerd mag worden. De ander hangt, als weleer Calvijn, niet aan 'n bepaalde dag, zodat hij die dag bindend als dag van samenkomst zou willen opleggen. Vanzelfsprekend heeft het verschil van opvatting over de zin van de sabbat niet alleen betrekking op de weekindeling, maar ook op de viering, het houden van de zondag.

Wij zijn dankbaar, dat Ds Venema over deze dingen uitvoerig en deskundig in ons blad heeft geschreven. Liever dan hier herhalen wat Ds Venema schreef, verwijzen wij naar zijn artikelen.

Hoe wij echter over deze dingen denken, als goede Gereformeerden zullen wij elkaar kunnen en moeten vinden in wat onze belijdenis, de catechismus in Zondag 38 over het vierde gebod belijdt.

Dan wijst de catechismus er op, dat het bij het vierde gebod gaat om het onderhoud van de kerkdienst, predikambt en scholen. Het gaat om het horen van Gods woord en het gelovig gebruiken van de sacramenten. En dat alles tegen de achtergrond van de levensvernieuwing (van mijn boze werken rusten) en het gelovig aanvaarden van Gods beloften (de eeuwige sabbat).

Er lopen dus zeker lijnen van de oud testamentele sabbat naar onze zondag, maar over de brandende ethische kwestie van het al dan niet geoorloofd zijn van beroepsarbeid op zondag geeft de catechismus geen uitsluitel.

En onze catechismus doet geen positieve uitspraak over deze actuele ethische kwestie, omdat de Schrift daarover geen positieve uitspraak geeft.

Voor de oud testamentele sabbat geeft de Schrift uitvoerige voorschriften, maar voor de zondag geeft zij geen andere regels, dan die waarvan de catechismus spreekt.

Uit de Schriftgegevens kan worden opgemaakt, dat de zondag bij de eerste christenen gold als een bijzondere dag, waarop de gemeente samenkwam. Alles wijst er echter op, dat zij hun zondagse kerkdiensten hielden vóór of ná het beëindigen van hun dagtaak. Hoewel de Schrift de verschillende christengemeenten vele zonden verwijt, nooit lezen wij iets over ontheiliging van de zondag.

Van Keizer Constatijn weten wij, dat hij begonnen is met zijn ambtenaren op zondag vrijaf te geven en weer eeuwen later, toen de kerk meende aan de eenvoudige prediking van het Woord niet genoeg te hebben en in on- en bijgeloof teruggreep op de pracht en praal van de oudtestamentele tempeldienst, toen ging de kerk ook werk maken van de oudtestamentele sabbatsrust. Licht hier misschien de oorzaak waarom Calvijn bij vragen over de zondagspraktijk, zo uitdruk-

kelijk waarschuwt tegen de wettische opvatting en tegen bijgeloof en afgoderij?

Nog eens, hierover schreef Ds Venema reeds uitvoerig in ons blad. Wij verwijzen naar en herinneren aan deze artikelen, omdat wij bij de behandeling van het onderwerp: industrie en zondag, de verbinding tussen sabbat en zondag niet onbesproken kunnen laten.

Nu willen wij zeker niet sturen in de richting van: als je op zondag maar één of twee keer naar de Kerk gaat, komt het er niet op aan wat je verder doet.

Integendeel, het komt er wel op aan wat wij op zondag doen en laten.

Onze zondagsviering, waarvan het rusten van beroepsarbeid een essentiële deel uitmaakt, berust niet op een uitdrukkelijk gebod Gods. Daarom mogen wij hier geen bindingen opleggen boven de Schrift.

Maar wel moeten wij onze zondagsrust zien en waarden als een bijzondere zegen des Heren. Een bijzondere zegen die grote verplichtingen met zich brengt, die ons een grote verantwoordelijkheid oplegt.

Wat de eerste christenen wat de christenen in de eeuwen vóór ons met de zondag deden is voor ons niet bepalend. Wij leven in de 20ste eeuw; in de eeuw van geweldige technische ontwikkeling, van toenemend materialisme en ontkerstening.

Wij kunnen de zondagsrust minder missen dan ooit!

Bij alles wat in deze geweldige tijd ons en onze jeugd van God aftrekt, kunnen wij de prediking van het Evangelie minder dan ooit ontberen.

Bij het gejaagd en gejaagd van de moderne industrie, bij het constante gedreun van de zware machines in de fabrieken en in de lucht, bij het steeds hoger opvoeren van het levensrythme, vormt de rust van de zondag een onmisbare adempauze.

Onze door de gedwongen uithuisigheid bedreigde gezinnen kunnen de zondag niet missen.

Als wij deze argumenten gebruiken bij de strijd voor het behoud van de zondagsrust, zijn wij minstens even Schriftuurlijk en daarbij meer reëel, dan met de hantering van onaanvaardbare verklaringen.

Met deze argumenten kunnen wij spreken met de moderne econoom, socioloog, politicus, industrieel en verder met allen, die direct betrokken zijn bij de industriële zondagsarbeid.

Want de Schrift zegt, dat de zondag er is om de mens, dat de mens bij brood, bij productieverhoging alleen niet leven kan.

Als de moderne mens God niet lief wil hebben boven alles, dan mogen wij toch wel hem vragen zijn naaste lief te hebben als zichzelf. Van zijn naaste geen onnodige zware offers te eisen.

En het werken op zondag betekent zeer concreet het brengen van offer. Dat offer brengen de mensen van de verpleging en verzorging. Dat offer brengen de mensen, die beslist noodzakelijke arbeid op zondag verrichten. Wij moeten ons er wel voor wachten voor die noodzakelijkheid tweeërlei maatstaf aan te leggen.

Wij leggen tweeërlei maatstaf aan als wij t.a.v. de niet-industriële zondagsarbeid ruim van hart en geweten zijn, maar t.a.v. industriële zondagsarbeid — en dan nog alleen voorzover het de glijdende werkweek betreft — opeens nauw van hart en geweten worden.

Iedere mooi-weer zondag trekken honderdduizenden naar bos en strand, naar sportevenementen of bezienswaardigheden. Voor deze vorm van recreatie moeten duizenden andere extra zware dienst doen, t.w. vervoers-, horeca en politiepersoneel.

Is de arbeid van deze duizenden noodzakelijke zondagsarbeid? Neen; noodzakelijk is deze arbeid niet. Dat de niet-kerkelijke mens op zondag recreatie zoekt, behoeven wij niet te verantwoorden, maar als het ons werkelijk

ernst was geweest met de strijd voor de zondagsrust dan hadden wij hier sinds jaar en dag moeten getuigen tegen de egoïstische recreatiezoekers.

Wij zijn hier tekortgeschoten, zoals wij tekortgeschoten zijn op alle andere terreinen, waar zondagsarbeid zo gewoon is geworden, dat wij het als normaal accepteren en gemakshalve maar als noodzakelijkheid waarden.

De zondag is er om de mens, de prediking van het Evangelie is er ook om de mens. Die twee horen bij elkaar en de gelovige, die beiden uit Gods goede hand als een genadegave aanvaardt zal weinig moeite hebben om de grenzen tussen zondagsarbeid en zondagsheiliging te onderscheiden. Alle arbeid, die ons hindert in ons gaan en ons luisteren naar het Woord, is ontheiliging van de zondag, tenminste voorzover die arbeid ons niet door God zelf is opgelegd. In de ziekenhuizen en verpleeginrichtingen moet het werk op zondag doorgaan. Er zijn in de moderne tijd openbare diensten, die moeten doorgaan.

Er zijn, bij de huidige stand van wetenschap en techniek, belangrijke industriën waar het werk op zondag moet doorgaan.

Maar juist omdat het werken op zondag voor de betrokkenen een groot offer betekent, juist omdat het werken op zondag zulke grote geestelijke, sociale en morele gevaren meebrengt, mogen wij gerust de grens van de noodzakelijkheid van zondagsarbeid nauwer trekken, dan wij de laatste decennien gewoon waren te doen. En als wij dat doen, mogen, kunnen, ja moeten wij steun vragen van onze niet-kerkelijke landgenoten.

Bij de brandende kwestie van de toenemende zondagsarbeid is de kerk des Heren heel nauw betrokken, maar wij zouden een mogelijke oplossing van deze kwestie belemmeren, als wij haar als een louter kerkelijke kwestie zouden beschouwen. Wij zijn niet alleen kerkmensen, wij zijn ook Nederlanders met grote verantwoordelijkheid voor de bestaansmogelijkheden van ons volk.

Bij de bespreking van het vraagstuk der zondagsrust kunnen wij de theologen niet missen. Maar theologen alleen kunnen dit vraagstuk niet oplossen. Het vraagstuk moet besproken worden met en door allen, die er direct bij betrokken zijn. Dan alleen zal het mogelijk zijn de zondagsarbeid te beperken tot het strikt noodzakelijke.

De mannen van wetenschap en techniek zullen alle krachten moeten inspannen om door het toepassen van nieuwe methoden zo weinig mogelijk mensen bij de zondagsarbeid te betrekken. De econoom zal moeten trachten om zonder zondagsarbeid een rendabele bedrijfsvoering mogelijk te maken. De socioloog zal wegen zien te vinden om de gevaren die zondagsarbeid meebrengt te beperken.

De kerk des Heren zal voor haar leden, die desondanks het offer van de zondagsarbeid moeten brengen, wegen moeten vinden om die broeders toch deel te geven aan de samenkomst der gemeente.

De eerste christengemeenten vergaderden vóór of ná het beëindigen van hun dagtaak. Ondanks de dreiging van de glijdende werkweek, ligt deze ongemakkelijke kerktijd voor ons niet in de lijn der verwachting.

Maar als het in sommige gevallen eens nodig mocht zijn onze kerkdiensten, terwille van onze broeders zondagsarbeiders te verzetten op ongewone tijden zouden wij daartoe willig en bereid zijn?

Tenslotte: wat de naaste toekomst ons zal brengen ten aanzien van de zondag weten wij niet.

Wél weten wij wat de laatste decennien ons aan uitbreiding van de zondagsarbeid hebben gebracht.

In eerlijke zelfcritiek moeten wij eigen schuld en eigen verantwoordelijkheid voor deze ontwikkeling erkennen en belijden.

Als wij hier onze schuld aan het verleden zien, kunnen wij tegenover God en mensen strijden voor het behoud van de christelijke zondag, nu en in de toekomst.

Wormer

Jac. Wijnands.

In Puris naturalibus

Deze uitdrukking wordt wel gebruikt als overtreffende trap van ons „in zijn hemd”. Wanneer U het antwoord van Ds Telder op „de les van Artis” gelezen hebt, dan begrijpt U wel, dat het hier niet in deze betekenis is bedoeld. „Op zich zelf” immers was het wel mogelijk, dat ik door het gezelschap van Socinianen, rationalisten en existentialisten zo erg schrikken zou, dat ik het gevoel kreeg, dat heel mijn Gereformeerde plunje bij me neer gleeed. En al heeft Ds Telder misschien zachtzinnig wraak genomen over de kleine schrik, die ik hem bezorgde, de waardige toon en de ruitelike wijs, waarop hij op mijn stukje is ingegaan, hebben gelukkig heel andere gevoelens bij mij gewekt.

Zijn ruitelike antwoord. Want Ds Telder heeft mij in zijn antwoord openlijk meer toegegeven, dan één ander Gereformeerd theoloog.

In andere betekenis komt mijn titel voor in de Roomse dogmatiek. En U weet, dat deze haar invloed heeft ook op de exegetische van de Bijbel. De „mensen van goede wil” zijn daarvan een duidelijk en waarschuwend voorbeeld voor elke exegeet om zich reken-schap te geven van zijn vooronderstellingen, maar óók van zijn doelstellingen, bij het bewerken van de Bijbeltekst.

De Roomse dogmatiek gebruikt „in puris naturalibus” om Adam te tekenen in de tussentoestand, en wel die tussen zijn blote schepping „op zich zelf” en wat wij zouden noemen het ontvangen van het cultuurmandaat. Dat is een scherpe vondst; achteraf denk je nog: het zit er werkelijk in. En voor de Roomse semi-Pelagische leer is het prachtig materiaal. Maar zo spreekt de Schrift zelf niet. Daar krijgen we de opdracht gewoon verteld bij het verslag van de zesde scheppingsdag.

In die vondst hebben we te doen met een abstractie. Eén moment, één facet wordt uit het geheel gelicht. En met dat éne stukje gaat men aan het werk. Bij Rome zijn in dit geval onderstelling en doel wel duidelijk.

Een ander sprekend voorbeeld van bevooroordeelde exegetische is Galilei op de brandstapel. De man had verkondigd, dat de aarde om de zon draaide. En de kerk hield, op grond van duidelijke Schriftplaatsen en wat de kerk altijd had geleerd, vol, dat het andersom was. Maar niemand geloofde nu nog aan die exegetische van de betreffende teksten.

Evenwel: door zulke kerkelijk of traditioneel geijkte interpretaties is een hoop kwaad aangericht. Zolang een besloten milieu zulke overtuigingen beveiligd, gaat het nog wel. Wanneer echter jonge mensen met de neus gedrukt worden op feiten, die tot andere inzichten en theorieën dwingen, gebeuren er ongelukken.

Daarom ben ik zo ontzaggelijk blij, dat Ds Telder rustig aanvaardt, dat de „pure natuur”, in casu de planten- en dierenwereld, ook reeds in het Paradijs aan de biotische wet van opgaan, blinken en verzinken onderworpen was. Vooral nu het boekje van de Ligne over de herkomst van de mens repercussies heeft gehad, die de indruk wekken alsof scribenten verlicht herademden nu alle problemen van geologie en biologie door of liever met de zondvloed zijn weggespoeld, is dit nuchter erkennen door Ds Telder een verkwikking. Trouwens: reeds Augustinus liet een dergelijk geluid horen. Hij is gezelschap, waarmee men samen genoemd kan worden!

Mijn eerste vraag heeft Ds Telder dus instemmend beantwoord. Adam kan in het Paradijs reeds enig begrip van de dood gehad hebben. De mogelijkheid echter, die in de tweede vraag werd geopperd, wordt met verwijzing naar wat de Kerk steeds met beroep op duidelijke Schriftplaatsen heeft geleerd, radicaal afgewezen: het is uitgesloten, dat de mens voor een beperkte duur geschapen werd. De „biotische” dood kan bij de mens dus niets creatuurlijks hebben.

Ds Telder mag dan gauw eens eventjes schrikken, bang is hij zeker niet. Geloofde hij een betere opvatting te hebben, dan wat de kerk met beroep op duidelijke Schriftplaatsen steeds heeft geleerd, dan aarzelt hij niet om met die nieuwe opvatting en de bijpassende exegetische voor het licht te komen. Bekend zijn de gedachten van Ds Telder

over die andere tussentoestand, die na de dood. Om in de kerk een buitenbeentje te wezen, daar is stellig moed voor nodig.

Maar in deze concrete situatie werkt juist uit de mond van Ds Telder het argument: wat de kerk altijd geleerd heeft met beroep op duidelijke Schriftplaatsen, niet zeer overtuigend noch definitief.

In zijn antwoord schrijft hij, niet op het sterven in het algemeen te hebben gedoeld, maar alleen de mens in het vizier te hebben gehad. Na lezing van dat antwoord zit ik echter met de vraag: wáárom heeft Ds Telder de mens „op zich zelf” genomen? Waarom heeft hij zo geabstraheerd? A priori of met een doel? Een tweede vraag: hoe is het aan iemand zonder theologische vooronderstellingen duidelijk te maken, dat de andere organische, biotische levende wezens wél sterfelijk zijn geschapen, maar dat het organische levende wezen, de levende ziel „mens” ineens níet onder die biotische levenswet is gesteld? Een antinomie dus. En om even te plagen: het riekt naar irrationalisme!

Ik zie daar geen mogelijkheid voor. Wel kan ik me indenken, dat een theoloog door middel van de levensboom daar een mogelijkheid voor ziet, of construeert. Maar dan zou dat altijd-door-bestaan toch niet meer pure natuur, niet enkel creatuurlijk zijn. Eigenlijk lijkt het me toe, dat bij de opvatting van Ds Telder die levensboom niet anders dan een donum superadditum is.

Een lezer zal misschien vragen, wat nu het belang is van zulke speculaties en praten over wat er geweest zou zijn, wanneer...? Die belangrijkheid sla ik zeker niet hoog aan. We hebben concreet te maken met de dood (ook) als straf. En over alles, wat daarmee in verband staat, zijn we het gelukkig eens.

Maar nu Ds Telder het creatuurlijk element bij de dood ter sprake heeft gebracht, is het van belang te weten, waarom hij, die veel over de positie van de mens heeft nagedacht, de onsterfelijkheid van de mens „in puris naturalibus” blijft handhaven en daarmee in de schepping een grens stelt aan de geldigheid van een scheppingswet?

Is dat gedaan vanuit zijn overtuiging, dat de mens een ondeelbare eenheid is, en geen scheppingsnaad toont? En met het doel om vandaar uit de tussentoestand na het sterven te doorgronden? Als de mens niet-samen-gesteld is, sterft hij ook geheel. Dan moet per consequentiam de mens vóór de val onsterfelijk zijn geweest; want zou zijn rol ooit zijn uitgespeeld? Uit deze opzet zou ik het standpunt van Ds Telder kunnen begrijpen. Maar ik vraag me daarbij wel af, of conclusies trekken aangaande dingen buiten onze kosmische horizon, waarover ook de Openbaring schaars is, wel opgaat?

En afgezien daarvan, hoe maakt Ds Telder de aangeschepen-voortduur van de mens in het Paradijs duidelijk? Daartoe zijn „en door de zonde de dood” en dergelijke teksten toch niet voldoende? Daar spreekt de Schrift toch concreet, „situatief”, infra-lapsarisch over de strafdoed?

Gangbare exegetische hebben het reeds veel studerende jonge mensen moeilijk gemaakt. Dat is erg, als naderhand blijkt, dat zo'n exegetische niet te handhaven is.

Moeilijkheden schuilen ook hier. Laten we toch voorzichtig wezen met wat we lerende kinderen op school en studerende jonge mensen aan de universiteit als absoluut zeker voorzetten.

Ds Telder begrijpt wel, dat ik hier van die zekerheid niet overtuigd ben.

A. P. Muys.

BOEKBESPREKING

Dr J. R. van der Fliert, **Enkele opmerkingen over de soortnaam in de paleontologie**. Inaugurele rede Vrije Universiteit Amsterdam. Kampen 1960.

Aan de Vrije Universiteit is een geologische afdeling in opbouw, en in verband daarmee is Dr van der Fliert benoemd om als tweede hoogleraar in de geologische wetenschappen onderwijs te geven. Het is een voorrecht dat de gelegenheid geopend wordt tot een christe-

lijke opleiding in een wetenschap, die misschien als geen andere de laatste eeuw door het on- en zelfs anti-christelijke denken werd beheerst. Het moge ons tot dankbaarheid stemmen dat Dr van der Fliert op deze plaats is geroepen. Dat hij zich van deze uitzonderlijke taak ook bewust is, blijkt wel uit zijn getuigenis dat hij „uit religieuze overtuiging” meende niet te mogen bedanken. Onze gelukwensen gaan dan ook gepaard met het uitspreken van de hoop dat hij in zijn ambt zich gedragen moge weten door de steun en het gebed van allen die de roeping tot christelijke wetenschapsbeoefening beseffen.

In zijn inaugurele rede vraagt hij zich eerst af, of vandaag nog mag en moet worden voortgegaan in de lijn van de stichter der Vrije Universiteit, Dr Abraham Kuiper, en na confrontatie met diens rectorale rede over de Evolutie (1899) meent hij deze vraag met een volmondig 'ja' te moeten beantwoorden.

In de rede wordt verder ingegaan op de vraagstukken die samenhangen met de soort-indeling van de fossiele organismen. Wie mocht menen dat dit een zuiver-vakwetenschappelijke aangelegenheid zou zijn, leert uit de rede wel anders. Ook hier is de levens- en wereldbeschouwing vaak bepalend. Professor van der Fliert becritiseert de huidige tendentie om (op nominalistisch standpunt) de systematiek der fossielen te zien als een kunstmatige indeling die „gemakshalve” wordt aangebracht, en die dan ook weinig aanknopingspunten heeft met de soortbenoeming der levende organismen. Hierbij wordt de fundamentele vraag: soort of variëteit? toch eigenlijk afhankelijk gesteld van nuttigheidsargumenten en persoonlijke voorkeur, waardoor een schier hopeloze verwarring is ontstaan.

Is er dan — zo vraagt hij zich af — geen gemeenschappelijk fundament waarop we kunnen bouwen bij de beschrijving van de levende en de fossiele organismen? Deze vraag wordt bevestigend beantwoord. Het fundament ligt z.i. in het van de tijd onafhankelijke **bouwplan**. De variabiliteit wordt namelijk bepaald en beheerst door het structuurgeheel van de soort, en een overgang van de ene soort naar een andere (bouwplanwijziging dus) kan derhalve nooit door individuele variaties bewerkstelligd worden. De systematische indeling wordt door de vaste structuren gedictieerd en is geen kwestie van persoonlijke smaak. Daarom moet ook de paleontologische systematiek niet door de afstamings-theorie (fylogenie), maar door de bouwplanleer (typologie) beheerst worden.

Deze belangrijke conclusie wordt nog uitgebreid toegelicht, maar ik moge daarvoor geïnteresseerden naar de rede zelf verwijzen.

Het is hier de plaats niet om in te gaan op vragen die er hier en daar opgeroepen worden; daarom volstaan we met dit summier overzicht.

In de gebruikelijke toespraken aan het slot valt op dat H.M. de Koningin niet wordt genoemd, en dat studenten in de geologie alleen dan van harte welkom zijn als ze aan een lange rij van psychische en fysieke voorwaarden voldoen.

Groningen.

P. G. Smelik.

Piet Prins, — **Snuf, de hond**.

Uitgave: firma Groenendijk, Rotterdam; 3e druk; Prijs: f 4.—

Een kinderboek, dat een derde druk beleefd, heeft zijn weg naar de lezers wel gevonden. Ik kan dus volstaan met een korte aankondiging.

Ter gelegenheid van de herdenking van onze bevrijding kwam er een nieuwe uitgave van een boek van Piet Prins: **Snuf, de hond**.

Tom Sanders beleefd samen met zijn schrandere hond allerlei spannende avonturen en vecht op zijn wijze tegen de Duitse onderdrukkers. Tenslotte hebben ze samen een werkzaam aandeel in de bevrijding van hun dorp.

Een kritische oudere lezer zal het hier en daar wel eens „een beetje tè” vinden; maar de kinderen zullen er wel van kunnen genieten. Of dit boek, dat in onze kring zo wordt geprezen, nu het peil haalt van jeugdboeken als van b.v. van de Hulst en Norel, waag ik echter zeer te betwijfelen.

Een zwak punt vormen weer de illustraties. Toch zal deze derde druk van **Snuf, de hond** bij onze jeugd wel aftrek vinden.

H. C. E. Smit-Labots.

INGEZONDEN

In „Opbouw” van 13 mei j.l. schrijft broeder W. van der Kamp in zijn „Brieven uit het Verre westen” een en ander over het tot stand komen van onze eigen scholen.

De critiek, die hij in dit artikel oefent, mede door in te stemmen met een briefschrijver uit Nederland, is niet mals.

We lezen van „slimmigheidjes”, van „een wettelijk voorschrift illusoir maken” en eigenlijk ook van een ongehoorzaam zijn aan de HEERE, door niet onderdanig te zijn aan de machten, die over ons zijn gesteld.

Zijn deze beschuldigingen nu werkelijk op hun plaats?

De voorwaarden, die de wet aan schoolstichting met overheidssubsidie stelt, zijn zeer duidelijk. Ze zijn te vinden in de onderwijswet onder art. 73.

In de crisisjaren is aan dit artikel een vierde lid toegevoegd, uit bezuinigingsoverwegingen en teneinde onnodige schoolstichting te voorkomen.

Leerlingen, die reeds een gelijksoortige school¹⁾ bezoeken, mogen voor het vereiste aantal niet worden meegeteld. Tenzij de woning dier leerlingen meer dan 4 k.m. van de door hen bezochte gelijksoortige bijzondere school verwijderd is. Die mogen wel worden meegeteld.

Nu zou door overplaatsing van leerlingen naar een school, meer dan 4 k.m. van de woning verwijderd, dit vierde lid illusoir kunnen worden gemaakt.

Om dit tegen te gaan, heeft de wetgever het bezoeken van zo'n school, verder dan 4 k.m., gebonden aan de termijn van zes maanden. Wie de moeite er voor over heeft, zijn kinderen minstens een half jaar lang een school te laten bezoeken, die meer dan 4 k.m. van de woning ligt, heeft daarmee getoond, dat de schoolstichting voor hem geen onnodige zaak is. Hij geniet dan ook het voorrecht, dat hij deze kinderen wel mag laten meetellen.

Hetzelfde zou hij kunnen bereiken, door zijn kinderen een half jaar naar een openbare school te zenden. In het vierde lid onder a. is nl. sprake van kinderen, die op een bijzondere school hebben gegaan en daarna zijn overgeplaatst naar een openbare school. Zij mogen worden meegeteld, als ze die openbare school zes maanden hebben bezocht. De afstand doet dan niet terzake. Hier is dus geen sprake van slimmigheid, maar van een wettig gebruik van de wet.

Laten wij alle mogelijkheden, die de wet ons biedt, maar aangrijpen, om te komen tot stichting van waarlijk gereformeerde scholen. Hattem. F. Leenman.

¹⁾ Met gelijksoortige school wordt in de wet niet bedoeld een school van gelijke godsdienstige richting, maar een school voor g.l.o. - u.l.o. - v.g.l.o. of b.l.o.

De naam onzer kerken en de a.s. volkstelling

Het blijkt dat in onze vrijgemaakte kerken geen eenstemmigheid bestaat omtrent de vermelding van de Kerk waartoe men behoort, op het formulier voor de volkstelling 1960, dat straks aan een ieder zal worden uitgereikt.

In het Geref. Gezinsblad van 25 april j.l., wordt geadviseerd onder „godsdienst” niet anders in te vullen dan „Gereformeerd”¹⁾.

Ds Visee in de Kamper Kerkbode van 14 mei j.l., is het daar niet mee eens. De overheid, aldus zijn redenering, houdt een volkstelling en zij verlangt van haar onderdanen preciese gegevens. Hij adviseert derhalve: „Gereformeerd. Vrijgemaakt”.

Het advies van Ds Visee schijnt mij het juiste. Alleen: de overheid vraagt niet naar „godsdienst”, maar vraag 9 op het betreffende formulier luidt: „Kerkgenootschap of godsdienstige gemeenschap”.

De toelichting op dit artikel zegt o.a.: „Bij opgave van een kerkgenootschap, enz. niet volstaan met een algemene aanduiding; dus niet gereformeerd, doch bijv. Gereformeerde Kerken of Christelijk Gereformeerde Kerken oof dergelijke”. Voorts: „Voor de hieronder vermelde grotere kerkgenootschappen kan worden volstaan met de daarachter vermelde afkorting. Gereformeerde Kerken: Ger. K. Vrijgemaakten, vroeger aangeduid als onderhoudende art. 31 k.o., vermelden: Ger. K. (vrij)”.

Nu kan men zich op het standpunt stellen

dat de naam onzer kerken officieel is: Gereformeerde Kerken en dus op het formulier vermelden: Ger. K. Maar dan wordt men officieel geteld bij de niet-vrijgemaakte Gereformeerde Kerken. En met Ds Visee ben ik van mening dat daar niemand mee is gebaat, wel geschaad. Men strooit op die manier de overheid zand in de ogen en verstrekt haar tegen haar uitdrukkelijke bedoeling, onjuiste gegevens. De overheid zegt hier duidelijk: wanneer U vrijgemaakt Gereformeerd is, moet U invullen: Ger. K. (vrij). Laten we hierin de overheid gehoorzamen.

Blokzijl

P. A. Nawijn.

¹⁾ In een later artikel adviseerde 't Gezinsblad als boven.

DEPUTATEN VOOR DE CORRESPONDENTIE MET DE HOGE OVERHEID

benoemd door de generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland, gehouden te Bunschoten-Spakenburg, 1958—1959. Secretariaat: Assen, Meidoornlaan 4.

Assen, 24 mei 1960.

Aan de Raad van de Gereformeerde Kerk op het adres vermeld.

Hooggeachte Broeders!

Een aantal kerken verzocht deputaten bovengenoemd, advies te willen geven voor de leden der kerken in betrekking tot de kerkelijke naamsvermelding bij de a.s. volkstelling. Op de daarbij gebruikte formulieren zijn toch de gereformeerde kerken in Nederland niet met haar officiële naam en dienovereenkomstige afkorting aangegeven, maar werd door het Centraal Bureau voor de Statistiek een bijvoegsel achter deze naam geplaatst. En de vraag rees: wat dienen de leden der kerken nu te doen? Moeten ze zonder meer opgeven: Ger. K., dan wel: Ger. K. (vrij)?

Deputaten hebben zich beraden op de vraag, óf zij gerechtigd waren, overeenkomstig deze verzoeken advies te geven. Daarbij hebben ze in aanmerking genomen, dat de generale synode van Groningen in 1946 gelijke vraag om advies inzake de kerkelijke naamsvermelding bij een eventuele volkstelling aan deputaten overgaf (acta art. 257).

PERSSCHOUW

Na het appèl

In het Concertgebouw in Amsterdam is een appèl gehouden waarin de voorstanders van het protestants-christelijk onderwijs hebben geprotesteerd tegen de nieuwe wet op het middelbaar onderwijs, de z.g. Mammoet-wet. In ons blad zal op dit wetsvoorstel nader worden ingegaan. We geven hier door een reactie op het appèl welke de redactie van het „Christelijk Gymnasiaal en Middelbaar onderwijs” in haar orgaan publiceerde.

Nu het appèl van het protestants-christelijk onderwijs inzake de mammoetwet tot het verleden behoort, kunnen wij zonder ook maar de geringste overdrijving vaststellen, dat hier sprake was van een grootse demonstratie. De belangstelling was werkelijk overweldigend. De grote zaal van het Concertgebouw in Amsterdam kon de belangstellende deelnemers op geen stukken na bevatten, zodat er in het gebouw nog een tweede zaal in gebruik genomen moest worden, die eveneens tot de laatste plaats bezet was. Wanneer wij het aantal deelnemers aan het appèl schatten op ongeveer 2800, dan zullen wij wel niet ver bezijden de werkelijkheid zijn. Met name de grote zaal bood een overweldigende aanblik. Alles tezamen genomen was de opkomst groter dan de organisatoren van het appèl in hun stoutste dromen hadden durven verwachten. Heel belangrijk was, dat niet alleen het onderwijzend personeel van tal van scholen en schooltypen was vertegenwoordigd, maar dat ook de schoolbesturen duidelijk van hun belangstelling lieten blijken. En natuurlijk waren de vertegenwoordigers van de besturen van de in het Convent samenwerkende organisaties op hun post.

Wij constateerden verder de aanwezigheid van Mgr Mr Op de Coul, Directeur van het R.K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding en van de heer Derksen, lid van de Eerste kamer voor de K.V.P. De anti-revolutionaire Tweede Kamerfractie was vertegenwoordigd door de heren Roosjen en Versteeg, die van de C.H.U. door Dr Tilanus. Ook ontmoetten wij de heer

Hoewel de Directeur Generaal van de Statistiek ter gelegenheid van de 12de volkstelling in 1947 op een desbetreffende vraag van de toenmalige deputaten mededeelde, dat het destijds achter de naam der kerken geplaatste bijvoegsel „uitsluitend een voor bovengenoemd doel der 12de Volkstelling gemaakte eenmalige administratieve onderscheiding” betrof (hierbij is wel te letten op dit „eenmalige”!), en toezegde, dat „bij volgende soortgelijke aangelegenheden” gaarne „overleg” met deputaten zou worden gepleegd, is ook bij de thans voorgenomen 13de volkstelling de tekst vastgesteld van de formulieren, **zonder** zulk overleg voor wat de kerkelijke naamsvermelding aangaat. Het blijkt, dat daarbij wederom de naam der kerken onjuist, immers niet zonder bijvoegsel, is vermeld.

Deze gang der zaken is zeer te betreuren. Deputaten hebben dienaangaande zich gewend, zowel tot Z.Exc. de Minister van Economische Zaken als tot het Centraal Bureau voor de Statistiek met protest tegen deze gang van zaken. Voorts hebben zij wederom de officiële verklaring van de Hoge Overheid verzocht, dat het geven en opvolgen van een advies, zich ditmaal te voegen naar de onrechtmatige kerkelijke naamsvermelding op de formulieren, niets prejudicieert ten aanzien van de officiële naam der kerken.

Nu de feiten niet anders zijn, blijft in geval van **deze** volkstelling wel niet anders over, dan door overmacht gedwongen zich neer te leggen bij het aangedane onrecht, zulks uitsluitend om de 13de volkstelling technisch niet in verwarring te brengen.

Deputaten menen, dat het dienstig zal zijn, op zondag 29 mei a.s. van de kansels te doen afkondigen, dat voor de leden der kerken **thans** niet anders overblijft, dan zich neer te leggen bij de door derden ingevoerde kerkelijke naamsvermelding: Ger. K. (vrijg.).

Inmiddels verblijft, namens deputaten voor-

na broederlijke groet,

H. Bouma, secretaris.

P.S. Het bovenstaande is dezer dagen aan de kerkeraden toegezonden. Mocht, b.v. door adreswijziging, een en ander niet tijdig overkomen, dan gelieve men deze publieke kennisgeving als een geadresseerde te aanvaarden.

Kleijwegt, onderwijsdeskundige in de Tweede Kamer voor de P.v.d.A. en voorzitter van de commissie uit die Kamer, welke belast is met het onderzoek van de mammoetwet om er te zijner tijd een voorlopig verslag over samen te stellen. De heer Bruins Slot, voorzitter van de A.R. Tweede Kamerfractie en als zodanig deelnemer aan de reeds beroemd geworden samenspreking van de 25e maart 1959 over de wet in het kader van de kabinetformatie, hebben wij op het appèl node gemist. Dat is erg jammer, omdat dit betekent, dat hij nu niet persoonlijk heeft kunnen kennismaken met de stemming in de kringen van het christelijk onderwijs ten aanzien van de mammoetwet. Voor iemand die inzake het wel en wee van deze wet zulk een grote verantwoordelijkheid te dragen krijgt, lijkt ons dit een ernstig gemis. Er moeten wel zeer ernstige redenen voor hem zijn geweest om niet te komen.

Minister Cals heeft het in ieder geval wel de moeite waard gevonden om van zijn belangstelling te doen blijken. Hij liet zich vergezellen door de directeur-generaal van zijn ministerie, Mr Broekman, die — als wij wel zijn ingelicht — bij de werkzaamheden rondom de mammoetwet zeer nauw betrokken is. Wij verheugen ons er bijzonder over, dat de Minister gekomen is. Uit eigen aanschouwing heeft hij nu kunnen constateren, hoezeer het de voorstanders van het protestants-christelijk onderwijs ernst is met hun bezwaren. Dat zij het er op een schone, zonnige zaterdagmiddag in de maand mei voor over hadden van heinde en ver naar Amsterdam te komen om van hun gevoelens te doen blijken, moet toch voor Zijne Excellentie wel een teken aan de wand zijn. Uiteraard zullen de sprekers hem wel niet veel hebben verteld wat hij niet reeds bij andere gelegenheden heeft kunnen horen of lezen. Mocht de Minister echter onverhoopt van mening zijn geweest, dat diegenen uit onze kringen die tegen zijn wetsontwerp opponen wat al te veel op eigen gelegenheid opereren, dan is het appèl in ieder geval voor hem voldoende bewijs dat zij niet anders zijn dan de stem van een grote volksgroep, die geen Regering zo maar zonder meer zou kunnen negeren.

Het spreekt vanzelf dat de aanwezigen geen lichte kost te verteren hebben gekregen. De mammoetwet stelt een zo groot aantal moeilijke

problemen aan de orde, dat mensen die er uit de stukken niet direct van hebben kennis genomen, er wel even voor moeten gaan zitten om een drieluik weliswaar korte maar gedegen redevoeringen over dit onderwerp te volgen en te verwerken. Maar gelukkig zijn onze mensen wel gewend om aandachtig te luisteren en om niet dadelijk gemakkelijke toespraken in zich op te nemen. Wie zondag aan zondag naar de kerk gaat heeft oor, verstand en hart leren oefenen. Bovendien is ons volk zeer gevoelig als het gaat om de geestelijke vrijheid, waarvan de onderwijsvrijheid een der belangrijkste facetten is. Niet ten onrechte poneerde Prof. Scholten dan ook de stelling, dat het inzake de mammoetwet gaat om de vrijheid in haar hoogste vorm. En, evenals destijds bij ons in zijn rede te Groningen, voerde hij ook nu Thorbecke ten tonele, die reeds in 1841 zich met betrekking tot deze kwestie als volgt uitliet: „De aard der zaak brengt met zich mede, dat bij de publieke inrichtingen, gelijk bij de particuliere, altoos het een of andere stelsel, zo niet van leer, althans van methode zal te gronde liggen. De doelmatige leiding van het onderwijs is een onderwerp van individuele en vrije overtuiging, ja van geloof en vertrouwen. Aan niemand mag, omtrent hetgeen hij in dit opzicht het meest heilzaam erkent, de denk- of handelwijze eens anderen als regel worden opgedrongen”. Zodra dit beginsel der geestelijke vrijheid in het gedrag komt spijt ons volk dan ook dadelijk zijn oren, en komt aan het licht dat het op dit punt een zeer fijne intuïtie heeft. Wij behoeven vandaag niet ver in de vaderlandse geschiedenis terug te gaan om ons daarvan de meest sprekende bewijzen te herinneren. Daarom was het voor de toehoorders niet noodzakelijk de mammoetwet te kennen om bij een uiteenzetting van de gevaren, die bij invoering van deze wet de onderwijsvrijheid zou bedreigen, genoegzaam te beseffen waarom het in dit geding met Minister Cals in wezen gaat. Wij zijn er dan ook geen moment bang voor, dat zij dit niet hebben begrepen. De aandacht waarmee de sprekers zijn aangehoord is daarvoor voldoende waarborg.

Het is niet wel doenlijk in het korte bestek van dit artikel een bevredigend verslag van de gehouden redevoeringen te geven. Daarvoor waren zij veel te compact, en stelden zij te veel aan de orde om er niet straks uitvoeriger op in te gaan. Het ligt namelijk in de bedoeling te zo spoedig mogelijk in druk te laten verschijnen. Zodra dit voornemen is ten uitvoer gelegd hopen wij er dus wel op terug te komen. Wij mogen trouwens verwachten, dat onze leden niet onkundig zijn van de principiële bezwaren welke tegen de mammoetwet kunnen worden ingebracht. Zij hebben kunnen kennismaken van de in 1959 in Groningen op onze jaarvergadering gehouden rede van Prof. Scholten en van het adres aan de leden van de Tweede Kamer van de zijde van de christelijke onderwijsorganisaties die thans in het Convent gebundeld zijn. Beide stukken zijn letterlijk in ons weekblad opgenomen. Wij gaan er bovendien van uit, dat men het wel niet zal hebben gelaten bij het lezen van de genoemde publicaties.

De oppositie tegen het mammoetontwerp is op het appél op waardige wijze gevoerd. Elke schijn is vermeden, dat men er behoeft aan had een ordinaire rel tegen Minister Cals te ontketenen. Het zou ons christelijk onderwijs immers heel wat liever zijn geweest als de Minister tijdig gehoor had gegeven aan de waarschuwingen, welke hem uit onze kring hebben bereikt. Reeds het uitgebrachte advies over zijn voorontwerp van wet had Zijne Excellentie kunnen leren, dat er tegen zijn methode van wetgeving van onze zijde onoverkomenlijke bezwaren golden. Om onbegrijpelijke redenen heeft de Minister zich er niet aan gestoord. Naar onze mening had zeker van een K.V.P.-minister mogen worden verwacht, dat hij de daarop gevolgde onvermijdelijke botsing tijdig had vermeden. Helaas is dit niet gebeurd. En nu zitten wij met de brokken. Laat de Minister toch goed bedenken, dat het verzet uit onze kringen een gewetenszaak is. Het klinkt misschien overdreven, en toch staat het vast, dat dit verzet tot op grote hoogte is te vergelijken met het schoolverzet uit de dagen van de bezetting. Niet ten onrechte is de stelling geponeerd, dat Seys-Inquart in zijn vuistje zou hebben gelachen als hij in zijn dagen een regeling van het onderwijs in Nederland zou hebben aangetroffen van de structuur van de mammoetwet. Hij zou er dan weinig moeite mee hebben gehad ons onderwijs naar zijn hand te zetten, en het bijzonder onderwijs zou aldaar alle vrijheid hebben ontbeerd.

Om dringende redenen is het daarom naar onze mening geboden, dat het onderwijsbeleid zoals het in de mammoetwet zich aan ons voordeelt, principieel wordt omgebogen. En een van de doeleinden van het gehouden appél is geweest hiervoor begrip te kweken bij het Nederlandse volk en zijn vertegenwoordigers in de Staten-Generaal. Hier is heel wat meer aan de orde dan een reorganisatie van ons onderwijs in het kader van de moderne samenleving. Een reorganisatie moet er natuurlijk een zijn van 1960 en niet van 1917. Maar zij moet ons, wat de pacificatie betreft, niet terugvoeren tot voor 1917. Het is van groot belang, dat Prof. Scholten de vraag: „Moeten wij ten aanzien van de pacificatie bij 1917 blijven staan?” met een duidelijk

„ja” beantwoordt heeft. Een reorganisatie welke op dit punt de grenzen overschrijdt doet — het is reeds zonneklaar gebleken — de schoolstrijd in al haar felheid herleven. De opzet en de structuur van de mammoetwet betekenen namelijk zulk een grensoverschrijding. Zij versluiert het grondwettelijk onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs en doen daardoor een ernstige aanslag op de geestelijke vrijheid met alle daaraan verbonden kwade gevolgen. De plangedachte met haar vooropgezet sluitend geheel van onderwijsvoorzieningen veronderstelt een overheidstaak van een overspannen karakter. De veel te grote delegatie van bevoegdheden brengt een overeenkomstig grote macht in handen van de Minister en zijn departement, en vormt daardoor een bedreiging van de vrijheid, waaraan het openbaar onderwijs evenmin als bijzonder onderwijs ontkomt. Hoe Prof. Romme er derhalve bij komt te verklaren, dat de mammoetwet zo goed past in het decentralisatiebeleid van deze Regering, gelijk hij onlangs in Zwolle heeft bevestigd, is voor ieder kenner van die wet een groot raadsel.

Wij hebben nu ons appél gehad. Het was een grootse en geslaagde demonstratie. Maar wij zullen het er niet bij kunnen laten. Rust kan ons voorlopig niet gegund zijn. Het is aan het Convent om uit te maken, welke weg er verder moet worden gevolgd. Moge de Wijsheid van Boven het daarbij leiden. De inzet van onze strijd droeg een waardig karakter. Dat moet voor alles zo blijven. Maar spreken en strijden is thans onze schuldige plicht. Wij kunnen met niet minder volstaan, tenzij wij onze plicht zouden verzaken. En wie zou daarvoor de verantwoordelijkheid durven dragen?

Men kan zich alleen maar verblijden als de „vrijheid van onderwijs” wordt gekend als een grote schat, als een uniek voorrecht dat aan het nederlandse volk is geschonken. En dat daarvoor gestreden wordt!

C. V.

VAN HIER EN GINDS

Pinkstergemeenten

Er zijn in ons land 50 à 60 Pinkstergemeenten met samen ongeveer 10.000 leden. Volgens een recent rapport trekt deze beweging een toenemend aantal mensen uit de kerken aan omdat ze in de kerken een tekort aan geloofsbeleving constateren en de prediking te weinig gericht zou zijn op het Koninkrijk Gods.

Kerkbouw en nog wat

Het „Evangelisch-Luthers Weekblad” schrijft: „Voor de Kerkbouwactie brachten de leden der vijf kerken, die hieraan meedoen, dat is een groot deel van protestants Nederland, tot 31 december 1959 ruim elf miljoen samen. Mogen we daar een paar cijfers naast stellen? Het Centraal Bureau voor de Statistiek deelt mee, dat in Nederland in 1958 400 miljoen werd uitgegeven aan alcoholische dranken; wij hebben samen 980 miljoen verrookt en 655 miljoen versnoept. Dat is luxe. En de oorlogsbegroting bedraagt 1700 miljoen. Dat is erger dan luxe. Deze cijfers brengen ons toch wel even in een andere „orde van grootte” dan die van de kerkbouw”.

Ook al werd in 1959 voor de kerkbouw meer uitgegeven dan de genoemde elf miljoen geeft een vergelijking met de andere genoemde cijfers wel te denken.

Rome en de Reformatie

De r.k.-aartsbisschop van Utrecht mgr B. Aifrink heeft onlangs een opmerkelijke rede gehouden over de zegenrijke oecumenische ontwikkeling. Rome en de Reformatie groeien naar elkaar toe. Van r.k. zijde gaat men steeds meer inzien dat in het ref. christendom bepaalde authentieke christelijke waarden voorhanden zijn en met meer zorgen omringd worden dan in de r.k. kerk. Anderzijds ontdekken de kerken der reformatie volgens hem dat in de hitte van de strijd bepaalde dingen zijn verworpen die bij nader inzien toch meer in overeenstemming waren met de Schrift dan men aanvankelijk dacht. Er ontstaat een nieuwe geest. Niet de diepte, maar de breedte van de kloof maakt de overbrugging tussen beide confessies moeilijk, aldus de aartsbisschop.

KERKNIEUWS

Beroepen te Middelstum: kand. D. de Jong te Rotterdam.

Ds H. W. Noordman van Driesum ontving van zijn kerkeraad drie maanden vrijstelling van preekarbeid in verband met zijn werk voor de Concordantie op de Nieuwe Vertaling van de Bijbel, welke bij de fa Kok in Kampen het licht zal zien.

Zendingsdag. Te Leek zal D.V. 13 juli weer de jaarlijkse Zendingsdag worden gehouden. Sprekers zullen zijn Ds A. Bos van Haarlem en Ds R. Houwen van Zuidhorn.

Ds J. Smelik †. In de nacht van zondag op maandag is plotseling overleden Ds J. Smelik, predikant van de Geref. Kerk van Groningen. Zondag preekte Ds Smelik nog vier maal. 's Avonds kreeg hij een hartaanval en enkele uren daarna is hij in een Ziekenhuis te Groningen rustig heengegaan. Ds Smelik werd eerst opgeleid voor onderwijzer, maar ging daarna theologie studeren aan de Vrije Universiteit. Hij werd in de Geref. Kerk van Zevenbergen tot predikant bevestigd door Prof. Schilder. Daarna diende hij de kerk van 's-Gravenhage-Loosduinen. In deze plaats werd hij geschorst en maakte hij zich vrij. Van 1946—1949 was hij predikant van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn. Sindsdien was hij een der predikanten van de Gereformeerde Kerk van Groningen. Ds Smelik heeft altijd hard — te hard? — gewerkt. Hij schreef een aantal jeugdboeken, was medewerker van de bekende Parafraze der Heilige Schrift, gaf schetsen voor de bijbelstudie op de jeugdverenigingen en publiceerde Schriftverdenkingen in De Reformatie. Ds Smelik was lang actief werkzaam in de Geref. Vereniging tegen drankmisbruik en was in de laatste jaren leraar aan de Geref. H.B.S. te Groningen. Het plotselinge heengaan van Ds Smelik heeft de kerk van Groningen zeer geschokt. God nam hem zonder lijden en zonder strijd op in heerlijkheid.

De **Centr. Diac. Conferentie** wordt dit jaar gehouden op woensdag 22 juni a.s. te Amsterdam in de Woestduinkerker. Het agendum volgt later.

BEFKBERGEN

Nieuw vak.oord „DE BERGBEEK” biedt aan jongelui een onvergetelijke vakantie. Bibliotheek, discotheek, gezelschapsspellen, tafeltennis etc. Vraagt prospectus. Tel. 06766-431.

Pinksterweekend f 11.— p.p.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr.

Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25

per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

ADVERTENTIE-TARIEF:

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

